

УДК 821.161.2-1:328.123]316.647.6:082.1 Український вісник”1970/1972”

Богдан Паска (Івано-Франківськ)

Марія Перегінчук (Івано-Франківськ)

ОПОЗИЦІЙНА ПОЕЗІЯ У САМВИДАВНОМУ ЧАСОПИСІ

«УКРАЇНСЬКИЙ ВІСНИК» (1970–1972 РР.)

У статті проаналізовано опозиційну поезію, розміщену на сторінках самвидавного часопису «Український вісник» (1970–1972 рр.). Вивчено зміст та характер віршів, ключові висвітлені в них теми та заклики поетів до тогочасного українського суспільства. Автори роблять висновок, що опублікована в журналі опозиційна поезія викривала численні негативні сторони радянського повсякдення, недоліки політики правлячої партії у економічній та національній сферах. У деяких віршах можна зустріти прямі заклики до боротьби з шовінізмом, алюзії на українські національні символи, опис правдивого історичного минулого українців, становища політичних в'язнів. Опозиційна поезія була просякнута відвагою, мужністю й радикалізмом, була справжнім викликом для радянського режиму та його політики щодо українського народу. Часопис «Український вісник» у свій час відіграв роль важливого літературного майданчика, де поети-шістдесятники в умовах посилення радянської цензури мали змогу публікувати свої вірші.

Ключові слова: «Український вісник», український дисидентський рух, шістдесятництво, самвидав, опозиційна поезія, радянський режим.

Bohdan Paska (Ivano-Frankivsk)

Maria Perehinchuk (Ivano-Frankivsk)

OPPOSITION POETRY IN THE SELF-PUBLISHED JOURNAL

"UKRAINIAN HERALD" (1970–1972)

"Ukrainian Herald" is a self-published magazine that was actively published and distributed among the resistance movement against the Soviet regime in Ukraine in 1970–1972. Its pages, in addition to journalistic articles of a political and cultural nature, quite often featured artistic works, in particular, opposition poetry.

The purpose of the article is a comprehensive analysis of the poetry published in the pages of the magazine "Ukrainian Herald" (1970–1972), which was oppositional to the ruling regime. In modern Ukrainian historiography, this problem has not yet received a comprehensive study. Some of its aspects in the context of the study of the general history of the Ukrainian dissident movement are highlighted in the works of Anatoly Rusnachenko, Borys Zakharov, Ivan Stasyuk, Volodymyr Baran, Oles Obertas, and Bohdan Paska. The methodological basis of the article was the principles of objectivity, historicism, comprehensiveness, continuity, as well as a complex of general scientific and special-historical methods.

The authors conclude that in the early 1970s, 45 poems authored by various members of the Ukrainian dissident movement were published on the pages of the magazine "Ukrainian Herald". The published poems reflect the significant events of the confrontation between the Sixtiers and the Soviet regime – the tragic deaths of the poet Vasyl Symonenko and the artist Alla Horska, the trial of the historian Valentyn Moroz. Opposition poetry exposed numerous negative aspects of Soviet everyday life, shortcomings of the ruling party's policy in the economic and national spheres. In some poems, you can find direct calls to fight against chauvinism, allusions to Ukrainian national symbols, and a description of the true historical past of Ukrainians. The poets of the sixties called on the society for public activism against the destruction of national culture by the totalitarian regime. Opposition poetry was imbued with courage, courage and radicalism, and was a challenge to the Soviet regime and its policy towards the Ukrainian people. At one time, the magazine "Ukrainian Herald" played the role of an important literary platform, where sixties poets had the opportunity to publish their poems under conditions of increased Soviet censorship. Ultimately, the regime's reaction was to intensify the repressive pressure on dissidents in the early 1970s and to carry out a "general pogrom" of the Ukrainian national movement in 1972.

Key words: *"Ukrainian Herald", Ukrainian dissident movement, the Sixtiers, self-publishing, opposition poetry, Soviet regime.*

«Український вісник» – самвидавний часопис, що активно видавався і поширювався у середовищі руху спротиву радянському режиму на території України в 1970–1972 рр.. Метою цього періодичного видання, головним редактором якого був журналіст В'ячеслав Чорновіл, було збирання та розповсюдження актуальної інформації про всі вияви опору тогочасній владі на території Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР). При цьому основна увага приділялася боротьбі за національні права українського народу. Також одним із ключових завдань часопису було висвітлення інформації про судові та позасудові репресії проти національно свідомих українців, становище політичних в'язнів у радянських тюрмах і колоніях. «Український вісник» можна вважати справжньою енциклопедією українського дисидентського руху кінця 1960-х – початку 1970-х рр. На його сторінках, окрім публіцистичних статей політичного та культурного характеру, досить часто розміщувалися і художні твори, зокрема, опозиційна поезія.

Метою статті є комплексний аналіз розміщеної на сторінках самвидавного часопису «Український вісник» (1970–1972 рр.) поезії, яка мала опозиційний до тогочасного панівного режиму характер. Основою джерельної бази є шість випусків «Українського вісника» за січень 1970 – березень 1972 рр., опубліковані у 3-му томі видання творів В. Чорновола¹. У сучасній українській історіографії дана проблема ще не отримала комплексного дослідження. Окремі її аспекти в контексті вивчення загальної історії українського дисидентського руху висвітлено у працях Анатолія Русначенка², Бориса Захарова³, Івана Стасюка⁴, Володимира Барана⁵, Олеся Обертаса⁶, Богдана Паски⁷. Методологічною основою статті виступили принципи об'єктивності, історизму, всебічності, наступності, а також комплекс загальнонаукових та спеціально-історичних методів.

Покоління дисидентів, які боролися в рамках українського національно-визвольного руху, було тією генерацією патріотів, яка чи не найбільше долучилася до процесів відновлення української незалежності. У 1950-х – 1980-х рр. представники дисидентського середовища намагалися діяти в першу

чергу мирними методами проти тоталітарного режиму на території України. Витоки політичного дисидентства знаходимо в русі шістдесятників – молодого покоління творчої інтелігенції, яке зуміло проявити себе наприкінці 1950-х – на початку 1960-х рр. Шістдесятники через свої твори – поезію, прозу, образотворче мистецтво, музику – висловлювали свою опозицію до радянської системи та оспівували любов до своєї батьківщини – України.

Власне своєрідним місцем співпраці за ідею незалежності України між дисидентами-правозахисниками та шістдесятниками (в полі зору нашої уваги – лише поети-шістдесятники) і став самвидав (нелегальна література), поява якого в 1960-х рр. й активний розвиток на початку 1970-х рр. на теренах України були явищем цілком закономірним і очікуваним⁸. Адже саме через самвидав українці, які були незгодні із пануючою системою і бажали здобуття для України незалежності, могли безпосередньо висловлювати свої думки, ідеї. Це була змога вести діалог із українським народом через різного роду звернення-заклики, наприклад про політичні репресії та незаконні суди над представниками національно свідомої інтелігенції. Також самвидав став відмінним місцем для публікації поетичних творів національного характеру, які через жорстку цензуру з боку влади не дозволялись для публікації в офіційних виданнях.

Одним із самвидавних часописів, який набув значного поширення серед народу, став «Український вісник» (1970–1972 рр.). Головним його редактором був В'ячеслав Чорновіл – борець за українську свободу, дисидент, журналіст, політик. У нелегальному журналі було вміщено публіцистику й інші інформаційні матеріали. Через роботу над цим журналом В. Чорновіл втратив своє основне місце праці, його було звільнено від роботи на метеостанції. До осені 1970 р., коли дисиденту все ж таки вдалося влаштуватися вагарем на залізничній станції Скнилів поблизу міста Львова, він працював різноробочим (перекладав технічні тексти, писав дипломні роботи випускникам, під чужими прізвищами друкував власні статті в пресі)⁹.

«Український вісник» став справжнім осердям українського патріотичного руху. Цей журнал завдяки своїм масштабам поширення мав значний вплив на

суспільно-політичну ситуацію не лише в УРСР, а й поза її межами – в інших республіках. Лише в Україні з часу зародження «Українського вісника» і до ухвалення 28 червня 1971 р. Центральний комітет (ЦК) Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС) таємної постанови «Про заходи по протидії нелегальному розповсюдженню антирадянських та інших політично шкідливих матеріалів»¹⁰ було вилучено приблизно 5 тисяч антирадянських та інших ворожих документів. У цьому журналі публікувалася різного роду праця борців за українську ідею – вірші, звернення, виступи, описи судових процесів тощо. На сторінках часопису було розміщено чимало зразків поезії, яка мала значну культурну й мистецьку цінність, та водночас слугувала засобом боротьби проти радянського режиму.

Пропонуємо розглянути наповненість «Українського вісника» (1970–1972 рр.) поезією за наступними критеріями: кількість віршів які були опублікованими у виданні, їх назви та авторів, а також конкретні номери часопису, в яких вони опубліковані.

	<i>Автор</i>	<i>Назва (подано тільки найбільш знакові вірші)</i>	<i>Номер випуску</i>
1.	Іван Сокульський (всього – 16 поезій)	Із збірки «На Голгофу»: <ul style="list-style-type: none"> • «Робітничча околиця» • «Жест» • «Спартак» • «Біль» • «Кодня» • «Розмова з катом» • «Чорнокрик» • «Куля» 	Випуск II. Травень 1970 р.
2.	Василь Стус	«Пам'яті Алли Горської»	Випуск IV. Січень 1971 р.
3.	Валентин Мороз	Із збірки «Прелюд»:	Випуск IV

	(всього – 6 поезій)	<ul style="list-style-type: none"> • «Україна» • «Тятива» • «Спізнiлий лет» • «Прелюд» • «Луцьк» • «Перший день» 	
4.	Ігор Калинець (всього – 3 поезії)	<p>Із збірки «Підсумовуючи мовчання»:</p> <ul style="list-style-type: none"> • «До Валентина Мороза» • «Вступ до циклу «Кам'яний вітряк»» • Цикл «Тренос над ще однією хресною дорогою» 	Випуск IV
5.	Григорій Чубай (всього – 2 поезії)	«Космач-1970»	Випуск IV
		Поема «Вертеп»	Випуск V. Травень 1971 р.
6.	Василь Симоненко (всього – 14 поезій)	<ul style="list-style-type: none"> • «Некролог кукурудзяному качанові, що загинув на заготпункті» • «Український лев» • «Курдському братові» 	Випуск IV
7.	Іван Драч	«Василеві Симоненкові»	Випуск IV
8.	Микола Холодний	<ul style="list-style-type: none"> • «Сьогодні» • «Біжить вода» 	Випуск II
		«Василеві Симоненкові»	Випуск IV
9.	Богдан Стельмах	«Симоненкові»	Випуск IV

Із поданої вище таблиці можемо зробити висновок, що загалом у журналі «Український вісник» 1970–1972 рр. опубліковано 45 поезій (серед них один цикл віршів і одна поема) дев'яти авторів, які були розміщені на сторінках II, IV та V випусків часопису. Авторами віршів були активні представники українського національно-визвольного руху другої половини ХХ ст. із середовища шістдесятників, зокрема В. Симоненко, В. Стус, В. Мороз, І. Калинець, Г. Чубай, І. Сокульський, М. Холодний та ін. Їх поезія в умовах брежнєвського застою 1960-х – 1970-х рр. була фактором, який підтримував опозиційні настрої в суспільстві, зворушував народ до протистояння існуючому режиму. Поети-опозиціонери перебували під постійним наглядом Комітету державної безпеки (КДБ), а незабаром більшість із них у результаті репресій опинилися за ґратами.

Загальна тональність віршів витримана в антирадянському ключі, вони наповнені глибоким патріотичним змістом, який висловлювався крізь призму опису загальних протестних настроїв суспільства, спровокованих радянською імперією. Хорошим цьому прикладом є вірш поета із м. Дніпропетровськ (нині Дніпро) Івана Сокульського під назвою «Спартак», в якому автор дуже влучно описує становище українського народу під владою СРСР: *«Тавро раба кричить мені у душу, // Тавро раба у мозок кричить: // «Невже рабом померти мушу, // Німий, нічий?!...»*¹¹. Вірш був своєрідним закликком до народу України – скинути пута раба і почати діяти, щоб відстояти свою людську гідність.

На сторінках «Українського вісника» побачили світ декілька заборонених або спотворених радянською цензурою поезій одного із найбільш яскравих представників шістдесятництва – Василя Симоненка – який у грудні 1963 р. загинув від хвороби, спровокованої його побиттям представниками радянської міліції. Вірш «Некролог кукурудзяному качанові, що загинув на заготпункті» є прямою алегорією на хрущовську політику в сільському господарстві, надпрограму щодо вирощування кукурудзи; висміюванню піддаються негативи колгоспної системи в сільському господарстві¹². У поезії «Український лев» В. Симоненко освічується в коханні українському Львову, пригадуючи видатні

пов'язані з цим містом постаті національної історії: *«Я побачив у Львові Шашкевича очі, // Кривоносові плечі, Франкове чоло»*¹³. Вірш «Курдському братові» змальовує змагання народу курдів за свою незалежність, проте «між рядками» можна відчитати очевидні натяки на російський шовінізм, необхідність боротьби українців проти зросійщення та національного поневолення: *«З гнобителем не житимеш у згоді: // Йому – панять, тобі – тягнути віз! // Жиріє з крові змучених народів // Наш ворог найлютіший – шовінізм»*¹⁴.

Важливим прикладом відваги та мужності у своїх висловлюваннях проти тодішньої влади були вірші, присвячені представникам українського шістдесятництва, які загинули за загадкових обставин, ймовірно, не без втручання з боку КДБ, – художниці Аллі Горській та літератору Василю Симоненку. Поет, перекладач, літературний критик, прозаїк Василь Стус присвятив Аллі Горській, вбитій у листопаді 1970 р., вірша під назвою «Пам'яті Алли Горської»: *«...Усім нам смерть судилася зарання. // Бо калинова кров – така ж крута, // вона така ж терпка, як в наших жилах. // У сивій завірюсі голосінь // ці грона болю, що падуть в глибінь, // безсмертною бідую окошились»*¹⁵. Інший опозиційний поет Микола Холодний присвятив свого вірша одній із жертв тоталітарного режиму СРСР – геніальному поету, журналісту Василю Симоненку: *«... А що в мені? // В мені лиш сльози-груддя, // які всміяли в мене ви // і вплакали. // На вашому жалі // моє останнє ложе гойдається – // моя труна, - // налята болями й калиною....», «...Ви в небо українське вмурували гроб. // Хай буде так. Але не копирсайте пір'я: // планета я, болід чи шмат сузір'я, // чи тіло, що не стало тим чим стать могло б? // Вдивлятимуся в землю, // зв'язану трудом і карами. // І кам'янітиму в тривозі, // коли до мене будете летіти ікарами, // згоряючи на півдорозі»*¹⁶. Останні рядки ніби є зверненням від автора, яке він адресує верхівці радянського режиму та всім іншим причетним до трагічної загибелі Василя Симоненка, натякаючи на те, що всіх очікує смерть, незважаючи на звання, роль і місце в суспільстві тощо, але за злочини можна і *«...летіти ікарами, згоряючи на півдорозі.»*

Наступним поетичним твором, який заслуговує особливої уваги, є поема авторства видатного львівського поета, лідера місцевого українського андеграундного мистецького середовища Григорія Чубая під назвою «Вертеп». У цьому яскравому творі, який на рубежі 1960-х – 1970-х рр. мав значну популярність серед львівських дисидентів та творчої інтелігенції, автор сатирично описує всю тавтологічність і буденність суспільного життя в Радянському Союзі: *«...Ах ця безмежно щаслива цивілізація, яка, попри все це не забуває про те, що вона є найвищим виявом всесвітнього прогресу і рухається. Так, саме рухається! // Пішки, // в авто, // в катафалку, // в трамваї, // і яка рухаючись, встигає: // відвідати пивний бар; // впівголоса критикувати позаочі свого начальника; // влаштувати скандал дружині; // розв'язати 2–3 кросворди... // Чуєте?! // Вона рухається!!! // Вистукує каблучками, грюкає дверима, співає, лається, гримить посудом на кухні, ковтає пілюлі. // Чуєте?! // Вирує світ. Сміється, плаче, виє. // Кружляється видива веселі і сумні. // Іде вертеп без поділу на дії, // Хіба що з поділом на ночі і на дні...»¹⁷.*

Наявні рядки, у яких автор задається риторичним в умовах радянської дійсності запитанням: «Як не втратити себе як особистість в суспільстві, де потрібно підлаштовуватись під те, що продукує ідеологія?»: *«...Кружляє світ. Мовчить, як треба крику, // І правда топиться в брехні чи не щодня... // Невже і я впаду у нього й зникну // Безболісно, безлико, навмання? // Впаду туди, де безум всьому пастир, // Й пасе держави, душі і слова. // О Боже мій, не дай мені упасти, // Бо обертом іде вже голова...», «...Від пустослів'я Боже, одведи! // Затъмила голови тупі лакумозанія – // Пофіміамлять і чекають: хто подасть. // І душу кожен з них, неначе мантію // Перешива по-модному – «под власть».*

Також у поемі Г. Чубая чудово описано «єдиноправильність» панівної в Радянському Союзі ідеології, коли всі галузі суспільного та навіть повсякденного життя керувалися кремлівськими директивами, зі зневагою до національних цінностей кожного конкретного народу, а власна думка та ініціатива особистості жорстоко карались: *«Диктатори, диктатори, диктатори, // погоничі великі; «цоб-цабе». // Диктатори, диктатори, диктатори // щодня диктують світові*

себе. // О, скільки їх возводиться і падає, // І скільки їх плює у наш Дніпро, // і прославляє світ своєю владою, // і одяга його в своє добро. // ...Все продиктовано і все перефарбовано // і удостоєно належної ціни. // За сумніви, за мислі – закатовано, // і за холуйство вбрано в ордени. // Все продиктовано і все перефарбовано // і узаконено: що думати – це гріх...»¹⁸.

Творами, вартими уваги дослідників української опозиційної поезії, є вірші історика й публіциста Валентина Мороза, який під час перебування в Івано-Франківському слідчому ізоляторі КДБ в 1970 р. написав збірку «Прелюд»¹⁹. Декілька творів політв'язня розміщено у випуску IV «Українського вісника», значна частина матеріалів якого була присвячена судовій розправі над ним. У вірші під назвою «Луцьк» автор згадує справжню історію України, що тягнеться з часів Руської держави, Галицько-Волинської держави та Великого князівства Литовського. Цим самим історик вступає у протиріччя із концепцією «єдиного радянського народу», що отримала значний рівень пропаганди та владної підтримки в СРСР, водночас описуючи, як радянський режим знищує культурні та історичні надбання України: *«Любарте-князю, срібнобородий лицарю, // вже замірили гудців твоїх яворові гуслі, // маєстатки княжі на спорохнілому пергаменті вицвіли, // і почорніло йменно твоє на щербатім залізі. // Позбираю забутих слів квадратів гривни, // з віщого срібла викую чарівний ланцюг, // підійму з намулу Дажбога дерев'яне олтарище // і збагну заповітів наших праукраїнський дух...»²⁰*

У вірші під промовистою назвою «Україна» В. Мороз у зашифрованій формі описує національні символи українського народу – синьо-жовтий і червоно-чорний прапори, а також тризуб: *«Сонячна червінь, важка чорнота – твої барви // вигнуті вії летючих тополь – твоя пісня // сплетені берла трирогих богів – твої знаки // сивого степу нічне шепотіння – молитва // сонячний присок на синьому небі – знамено»²¹*. Привертає увагу також поезія у прозі В. Мороза під назвою «Перший день». Знаходячись в ув'язненні, дисидент зумів дуже влучно і пронизливо передати внутрішні почуття і переживання політичних в'язнів, які піддавалися судовим репресіям та вперше потрапляли до тюрми: *«Перший*

тюремний день – це людина без шкіри. Кожний спогад – розпечена крапля, кожна думка – жарина. Перший тюремний день – це світ, розрубаний на дві половини»²².

У випуску IV «Українського вісника» розміщено цілий ряд творів львівських поетів Ігоря Калинця та Григорія Чубая, присвячених Валентину Морозу. У циклі І. Калинця «Тренос над ще однією хресною дорогою» в метафоричній формі змальовано судовий процес над політв'язнем, який відбувся в листопаді 1970 р. в Івано-Франківську. Автор порівнював В. Мороза з Ісусом Христом, а його боротьбу проти радянського режиму під час слідства та суду – із хресною дорогою, робив натяки на публіцистичні твори ув'язненого – есеї «Хроніка опору» та «Серед снігів» – які мали значне поширення в самвидаві²³. Сам І. Калинець був присутній біля стін івано-франківського суду та намагався підтримати свого товариша.

Знаковим був вірш «Космач-1970» авторства Г. Чубая, назва якого відсилає до здійсненої представниками радянської влади провокації проти В. Мороза та спроби його затримання в с. Космач на Великдень 1970 р. У поезії радянський режим та КДБ постають в образі дракона, який намагається втертися в довіру до українців та водночас здійснює постійні репресії та залякування народу: *«всі житла і храми наші в долині // а на горі дракон // сидить і дивиться в долину // а то починає малювати гуцульські // писанки щоб у долині повірили // що дракон той тутешній // взявся і цього разу він малювати // котилися писанки із гори глеєм // розмоклим // вибігли ми до воріт щоб на писанки // ті поглянути // а на писанці кожній // тюрма намальована»²⁴.*

Опозиційна тональність таких віршів, очевидно, і стала приводом до того, що головний редактор часопису В. Чорновіл відібрав їх для публікації в «Українському віснику». Адже саме на початку 1970-х рр. радянська влада почала «закручувати гайки» розвитку української культури, яка отримала можливості для розвитку у відносно спокійний період т. зв. хрущовської відлиги. Енергійна діяльність журналіста щодо популяризації української опозиційної поезії була важливим фактором піднесення національного руху в цей період.

Проте вже в січні 1972 р. проти українських дисидентів було організовано другу хвилю арештів, яка фактично призупинила поступ шістдесятництва та була спрямована в першу чергу проти редакції «Українського вісника». Тоді працівники КДБ затримали більше 20-ти відомих дисидентів, серед яких був і В. Чорновіл²⁵. Одним із кроків на шляху «генерального погрому» був ідеологічний тиск і посилення цензури в галузі літератури з боку партійного керівництва. У січні 1972 р. ЦК КПРС затвердив постанову «Про літературно-художню критику», в якій вимагалось «підвищити ідейно-теоретичний рівень літературно-художньої критики», її актуальність і принциповість у проведенні партійної лінії в галузі художньої творчості, зміцнювати її роль у боротьбі з «чужим світорозумінням»²⁶. Ця постанова фактично унеможливила продовження видання та подальший розвиток самвидавного часопису «Український вісник». Хоча спроба його відновлення була: однодумці репресованих дисидентів у якості їх підтримки та відповіді на арешти у березні 1972 р. видали черговий номер журналу. Взялись за цю справу співробітники Інституту філософії Академії наук (АН) УРСР – Євген Пронюк та Василь Лісовий – яких було заарештовано 8 липня 1972 р.²⁷.

Але все ж таки подальшого розвитку часопис «Український вісник» не набув, адже погроми з боку влади продовжувались, і ще навіть до їх початку, напередодні 1972 р. представники дисидентського руху прийняли рішення про призупинення діяльності журналу; про це можна дізнатись зі спогадів Василя Овсієнка: «На п'ятому числі «Український вісник» обірвався – його зупинили в середині 1971 року, бо пішли чутки про те, що ось-ось почнуться арешти, і сам голова КДБ України Віталій Нікітченко мав розмову з Іваном Світличним і сказав: «Доки ви не були організовані, ми вас терпіли. Відтак, коли у вас з'явився журнал, ми вас терпіти не будемо». Вирішено було зупинити видання «Українського вісника», однак уже було пізно»²⁸.

Отже, на сторінках журналу «Український вісник» на початку 1970-х рр. побачили світ 45 поезій авторства дев'яти учасників українського дисидентського руху. В опублікованих віршах знайшли відображення знакові

події протистояння середовища шістдесятників із радянським режимом – трагічні загибелі поета Василя Симоненка (1963 р.) та художниці Алли Горської (1970 р.), судовий процес над істориком Валентином Морозом (1970 р.). Опозиційна поезія викривала численні негативні сторони радянського повсякдення, недоліки політики правлячої партії у економічній та національній сферах. У деяких віршах можна зустріти прямі заклики до боротьби з шовінізмом, алюзії на українські національні символи, опис правдивого історичного минулого українців, становища політичних в'язнів. Поети-шістдесятники закликали суспільство до громадської активності проти нищення національної культури тоталітарним режимом. Опозиційна поезія була просякнута відвагою, мужністю й радикалізмом, була справжнім викликом для радянського режиму та його політики щодо українського народу. Часопис «Український вісник» у свій час відіграв роль важливого літературного майданчика, де поети-шістдесятники в умовах посилення радянської цензури мали змогу публікувати свої вірші. Зрештою, реакцією зі сторони режиму було посилення репресивного тиску на дисидентів на початку 1970-х рр. та здійснення в 1972 р. «генерального погрому» українського національного руху.

¹ В. Чорновіл, *Твори: У 10-ти т.* [Works: In 10 vol.], Київ, 2006, т. 3, 976 с.

² А. Русначенко, *Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років* [National liberation movement in Ukraine: mid-1950s – early 1990s], Київ, Видавництво імені Олени Теліги, 1998, 720 с.

³ Б. Захаров, *Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987)* [Essay on the history of the dissident movement in Ukraine (1956–1987)], Харків, Фоліо, 2003, 144 с.

⁴ І. Стасюк, *Погром українського самвидаву початку 1970-х рр.: передумови та наслідки* [Pogrom of Ukrainian self-publishing in the early 1970s: prerequisites and consequences], in «Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія», 2013, № 752, с. 179–185.

⁵ В. Баран, *Україна: новітня історія (1945–1991 рр.)* [Ukraine: recent history (1945–1991)], Львів, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003, 670 с.

⁶ О. Обертас, *Український самвидав: літературна критика та публіцистика (1960-і – початок 1970-х років)* [Ukrainian Samizdat: literary criticism and journalism (1960s – early 1970s)], Київ, Смолоскип, 2010, 300 с.

⁷ Б. Паска, *Дисиденти Івано-Франківщини на сторінках самвидавного часопису «Український вісник» (1970–1972 рр.)* [Dissidents from the Ivano-Frankivsk region on the pages of the self-published magazine "Ukrainian Herald" (1970–1972)], in «Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича: Історія», 2021, № 2, с. 124–133.

⁸ О. Обертас, *Український самвидав: літературна критика та публіцистика (1960-і – початок 1970-х років)*, с. 55.

- ⁹ В. Деревінський, *Громадсько-політична діяльність В. Чорновола після першого ув'язнення (1969–1972 рр.)* [Social and political activity of V. Chornovil after his first imprisonment (1969–1972)], in «Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки», 2015, Вип. 24, с. 115.
- ¹⁰ І. Стасюк, *Погром українського самвидаву початку 1970-х рр.: передумови та наслідки*, с. 182.
- ¹¹ *Український вісник. Випуск II. Травень 1970* [Ukrainian Herald. Issue II. May 1970], in: В. Чорновіл, *Твори: У 10-ти т., Київ, 2006, т. 3, с. 189–190.*
- ¹² *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971*, [Ukrainian Herald. Issue IV. January 1971], in: В. Чорновіл, *Твори: У 10-ти т., Київ, 2006, т. 3, с. 497–498.*
- ¹³ *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971*, с. 499.
- ¹⁴ *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971*, с. 506.
- ¹⁵ *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971*, с. 453.
- ¹⁶ *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971*, с. 554–555.
- ¹⁷ *Український вісник. Випуск V. Травень 1971* [Ukrainian Herald. Issue V. May 1971], in: В. Чорновіл, *Твори: У 10-ти т., Київ, 2006, т. 3, с. 741–742.*
- ¹⁸ *Український вісник. Випуск V. Травень 1971*, с. 747.
- ¹⁹ *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971*, с. 481–484.
- ²⁰ *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971*, с. 483–484.
- ²¹ *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971*, с. 481.
- ²² *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971*, с. 484.
- ²³ *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971*, с. 497–491
- ²⁴ *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971*, с. 492.
- ²⁵ О. Бажан, *Спецоперація КДБ УРСР «Блок»: розробка, хід, наслідки* [Special operation of the KGB of the Ukrainian SSR "Block": development, progress, consequences], in «Наукові записки НаУКМА. Історичні науки», 2013, т. 143, с. 33; А. Русначенко, *Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років*, с. 190.
- ²⁶ В. Баран, *Україна: новітня історія (1945–1991 рр.)*, с. 289.
- ²⁷ А. Русначенко, *Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років*, с. 193.
- ²⁸ Б. Захаров, Є. Захаров, *Генеральний погром: як це було* [General pogrom: how it was], URL: <http://museum.khpg.org/1628664314>.

References

1. V. Baran, *Ukraine: novitnia istoriia (1945–1991 rr.)* [Ukraine: recent history (1945–1991)], Lviv, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy, 2003, 670 s.
2. O. Bazhan, *Spetsoperatsiia KDB URSR «Blok»: rozrobka, khid, naslidky* [Special operation of the KGB of the Ukrainian SSR "Block": development, progress, consequences], in «Naukovi zapysky NaUKMA. Istorychni nauky», 2013, t. 143, s. 30–36.
3. V. Chornovil, *Tvory: U 10-ty t.* [Works: In 10 vol.], Kyiv, 2006, t. 3, 976 s.
4. V. Derevynskiy, *Hromadsko-politychna diialnist V. Chornovola pislia pershoho uviaznennia (1969–1972 rr.)* [Social and political activity of V. Chornovil after his first imprisonment (1969–1972)], in «Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Istorychni nauky», 2015, Vyr. 24, s. 114–118.
5. O. Obertas, *Ukrainskyi samvydav: literaturna krytyka ta publitsystyka (1960-i – pochatok 1970-kh rokiv* [Ukrainian Samizdat: literary criticism and journalism (1960s – early 1970s)], Kyiv, Smoloskyp, 2010, 300 s.
6. B. Paska, *Dysydynty Ivano-Frankivshchyny na storinkakh samvydavnoho chasopysu «Ukrainskyi visnyk» (1970–1972 rr.)* [Dissidents from the Ivano-Frankivsk region on the pages of the self-published magazine "Ukrainian Herald" (1970–1972)], in «Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu imeni Yuriiia Fedkovycha: Istoriia», 2021, № 2, s. 124–133.

-
7. A. Rusnachenko, Natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini: seredyna 1950-kh – pochatok 1990-kh rokiv [National liberation movement in Ukraine: mid 1950s – early 1990s], Kyiv, Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy, 1998, 720 s.
  8. I. Stasiuk, Pohrom ukrainskoho samvydavu pochatku 1970-kh rr.: peredumovy ta naslidky [Pogrom of Ukrainian self-publishing in the early 1970s: prerequisites and consequences], in «Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Derzhava ta armiiia», 2013, № 752, s. 179–185.
  9. Ukrainskyi visnyk. Vypusk II. Traven 1970 [Ukrainian Herald. Issue II. May 1970], in: V. Chornovil, Tvory: U 10-ty t., Kyiv, 2006, t. 3, s. 167–282.
  10. Ukrainskyi visnyk. Vypusk IV. Sichen 1971, [Ukrainian Herald. Issue IV. January 1971], in: V. Chornovil, Tvory: U 10-ty t., Kyiv, 2006, t. 3, s. 433–602.
  11. Ukrainskyi visnyk. Vypusk V. Traven 1971 [Ukrainian Herald. Issue V. May 1971], in: V. Chornovil, Tvory: U 10-ty t., Kyiv, 2006, t. 3, s. 603–770.
  12. B. Zakharov, Narys istorii dysydentskoho rukhu v Ukraini (1956–1987) [Essay on the history of the dissident movement in Ukraine (1956–1987)], Kharkiv, Folio, 2003, 144 s.
  13. B. Zakharov, Ye. Zakharov, Heneralnyi pohrom: yak tse bulo [General pogrom: how it was], URL: <http://museum.khpg.org/1628664314>.